БҮХҮ ОРОНУУДАЙ ПРОЛЕТАРИНАР, НЭГЭДЭГТЫ!

СЕНТЯБРЬ
26
вторник
1939 он
№ 222 (2922)
Сэн 10 мунгэ

БУРЯТ-МОНГОЛ ҮНЭН

ВКП(б)-эйн Б-М. Обкомой ба БМАССР-эй Верховно Советэй Президиумай ОРГАН.

SSSR-ei araduudai xanibarisaa ba axadyygei barisaa

Baruun Ukraiiniin ba Baruun Beloryyssiin xynzon bolbol Ulaan Aarmiiin baatarlig poolkanuudiiji aguujixe bajaraar ugtana. Xynde xyşer paanska darlalta doro tulihan ba esestee eerlingee xatuu xazar ba aimxai udaridagşadaaraa xeere xagdahan, xeden milliioon xyyyd bolbol ulaan tuguud deere socialiizmiin aguujixe ynen johiin, syleete, zolto azabaidalai siimvoliiji xarana.

Aguujixe Oktiaabrьska Socialistiiçeske revoliyyce bolbol urdiin xaanta Rossiiin huurida ebdereşegyi xanibarisaagai ba axadyygei xarilsan tuhalalsalgiin xolboogoor xolbootoi, tegşexen erxete naacanuudai xysete ba syleete sojuuziiji baiguulaa. Socialiizmiin ilaltanuudai rezylьtaadta „bidener bolbol mynee xysed huurizan bexizehen ba byxii ispetaaninuudiiji barihan olonacionaalьna socialistiiçeske gyrentei boloobdi, eneenei bexi togtuurinь xadaa delxein jamarş haa xubida baihan jamarş haa nacionaalьna gyreniiji ataarxuulza şadaxa baina" (Staalin).

Olonacionaalьna Soveed gyren xadaa granjit şingi bexi, erxim hain, deedeşanartai bulad şingi monoliitno. Ene xadaa byrzyaazna tiipiin olonacionaalьna gyrenhee, gazar tengeri xojortol adli, ilgaradag baina.

Byrzyaazna yndehe huuri deere togtohon olonacionaalьna gyren eblereşegyi esergyyseldelgeer ximaran haladag geze istoori xaruulna. Byrzyaazna orondo olonacionaalьna gyreniiji baiguulxiin hedelge bolxo, Aavstro-Veengriiin „loskyytne impeeri" bolbol 20 zilei saad tee tyryyşiin imperialiis dainai gal soo şataşahan baina. Өeriingee xygzeltede Aavstro-Veengriiin tuliuur oopediiji dabtahan, paanska Poolьşo xadaa hyylei nedeelinyydei torşo soo saxilgaandal tyrgeneer butaran handaraba. Nacionaalьna tegşebişe erxe, daralalta ba bogoolşololgo bolbol gyreniiji yxelde xyrgexe, ceentrobeezne xysiiji jaaşagyi toxioolduulaxa baina.

Gansal socialiizm xadaa negedemel olonacionaalьna gyrenyydei sisteemede araduudai bodoto axadyygei azahuudaliiji baiguulza şadaa. Socialiizm bolbol paraziiduudiiji—araduudai xoorondiin xarşalaldaanuudai, nacionaalьna ximoralai provokaatornuud ba glaavna gemtediiji — ekspoataatornuudiiji ygeixee. Istoorido aguujixe revoliyyciin plyygeer gynzegiigeer eldegdehen gazar deere, kapitalistiiçeske bogoolşololgiin genzehee syleerehen gazar deere SSSR-ei araduudai aguujixe xanibarisaa gaixamşag sesegeer halbaraa.

„...SSSR-ei araduudai xoorondiin xanibarisaa—jixe ba serьjoozno amzalta geeşe. Jyyb gexede, ene xanibarisaagai baigaa sagta, manai oronoi araduud syleetei ba ilagdaşagyi baixa. Ene xani barisaagai badarza ba mandaza baigaa sagta bidende xenşji, dotoroişji, gadaadiinşji daisad, aimşagtai bişe" (Staalin).

Zil sagai jirexe byri ene xanibarisaa ulam todoor halbaran sesegleze ba bexizeze baina. Soveed baiguulalta bolbol nacionaalьna daralaltiin byxii istooçnlguudiiji yndeheerenь xobxo soxioo, nacionaalьna tegşe bişe byxii foormonuudiiji xetedenь halgaa, nacionaalьna xarşalaldaanuudai byxii buzagai yzegdelnyydiiji ynehen toborog bolgozo ygeixee.

Leeninske-staalinska nacionaalьna poliitikiin torzestvoo bolbol manai socialistiiçeske exe oronoi gol yndehen zakoon soo—SSSR-ei Staalinska Konstituuca soo eeriingee zakonodaatelьna oformleeniiji oloo.

Soveed baiguulalta bolbol xysed ba jyygeerş xizaarlagdanxai bişe nacionaalьna tegşe erxiiji gansal sonosxoo bişe, myn urdanь darlagdahan araduudai bodoto badaran urgaltada şuxala xereglegdexe materiaalьna nyxeselnyydiiji baiguulaa. SSSR-ei tegşe erxetei araduudai bylede tyryy arad—aguujixe orod arad bolbol manai exe oronoi busad naacanuudta xysete demzelge yzyylhen ba ekonomiiçeska, politiiçeske ba kylьtyyrne deeşelelei yrgen zam deere tedeenei garalgada tuhalahan baina.

Soveed Sojuuzai promiişlenne produukciin objoom 1913 ontoi zişeelexede, 1936 ondo 7,3 daxin urgaa.

Өeriingee azahuugaa xojor arbanzilei torşo soo soveed Ukraiina bolbol xynde indyystriiin xysete maşiinanuudai oron, bajan kolxoozuudai oron boloo. 1936 ondo tereenei zavooduud bolbol byxii xaanta Rossiiin abdaghaa xojor daxin jixe şirem ygee. Soveed Beloryysside deede şanartai produukcanuudaar xynzoniiji xangadag, gaixamşag oboryydovanitai xeden zuugaad predprijaatinuud baiguulagdanxai.

1938-1939 onuudta Soveed Ukraiiniin exin, xysedbişe dunda ba dunda hurguulinuudta 5,5 milliioon xyyged huralsaa. Tere zilnyydei torşo soo Soveed Ukraiiniin deede hurguulinuudta 124,4 miangan stydeentnyyd, teexnikymyydtenь 172,4 miangan huragşad huralsahan baina. Ukraiinska SSR-te (1938 onoi medeegeer) 84 teaatrnuud ba 5,6 miangan kinoystanoovkanuud bii.

1938-1939 onuudta Soveed Beloryyssiin exin, xysed bişe dunda ba dunda hurguulinuudtanege milliioonhoo ylyy xyyged huralsaba. Tere zilnyydei torşo soo soveed Beloryyssiin deede hurguulinuudta 17,1 miangan stydeentnyyd, teexnikymyydtenь 35,9 miangan huragşad huralsahan baina. Beloryyssiin SSR-te (1938 onoi medeegeer) 12 teaatrnuud ba 979 kinoystanoovkanuud bii.

Xeden arbaad nauuçna-şinzelelgiin instituydyyd bolbol Soveed Ukraiina ba Soveed Beloryysside nauuçna tvoorçestviin bodoto badaraltiiji xangana. USSR-ei ba BSSR-ei nauukanuudai Akadeeminyyd bolbol olon byrzyaazna oronuudiiji ataarxuulxaar, tomonuud nauuçna ceentrnyyd bolno.

Soveed baiguulalta bolbol kylьtyyriin baragdaşagyi sokroovişçniciiji SSSR-ei byxii araduudta neegee. SSSR-ei araduud byriin kyьtyyrne ynete zyilnyyd bolbol naacanuudai axadyygei byliin dostojaani boloo.

Araduudai axadyygei sotryydniçestvo bolbol baragdaşagyi xysenyydei istooçnigiiji neegee. Narata Yzbekistaanai kolxoozniguudaar baiguulagdahan, jixe Fergaanska kanaal bolbol skaazka baihanaa bodoto xereg boloo. Ton bogoni bolzor soo barigdahan, ene tuilai jixe irrigacioonno barilga bolbol eeriingee sydьbaagai bodoto ezen bolhon, aradai baatarlig xysenei paamiatnig bolon mynxedee yldexe baina.

Өeriingee nege durasxalta ba todo xuudahiiji, istooriin bişeze baigaa ede martagdaşagyi ydernyydte, xeden milliioon toonoi manai axadyyner-ukraiincanuud ba axadyyner-beloryysyyd bolbol manai geroiiçeska Ulaan Aarmiiin tuhalamzaar buzar bulai paanska daralaltahaa syleereze baina. Baruun Ukraiina ba Baruun Beloryyssiin azalşa maassiin olonzilei hanai gyiseldeze baina. Olonzilei daralalta ba zobolon xoino ylee. Guiranşalalga ba gaşuudalai, bahamzalalga ba barxiraanai xizaar deere sylee ba zargalai tujaata naran mandan garza baina.

—Taanariiji 20 zil xylieegeebdi.—geze, Baruun Ukraiiniin nege ybegen-tariaaşan ulaanarmeiciiji teberin baiza xelee—Soveed arad xadaa bideniiji daralaltahaa syleelexe geze medegşe hemdi. „Ton aguujixe xyn, inag, tyrel loosif Vissarioonoviç Staalin mandag!" geze ynen zyrxenhee xelexe, tere yder xyrter amidii azahuubab.

Ulaan Aarmiiin aldarta poolkanuud xadaa eehediingee aguujixe syleelelgiin zorilgiiji Staalinai nereer dyyrgeze jabanadi

(„Praavdiin" tyryy bişeghee).

1939 onoi sentiaabriiin 22-oi, RKKA-gei generaalьna ştaabai operatiivna medee

Sentiaabriiin 22-to, Baruun Beloryysside xydelze baihan Ulaan Aarmiiin çaastьnuud xadaa Belostook goorodiiji ba Breest-Litoovsko kreepostiiiji ezelhen, myn tereşelen Avgustoovsko modonuudiiji (Grodnoo goorodhoo baruun-xoişoo) poolьsko aarmiiin ylegdelnyydhee seberlelgede orohon baina.

Baruun Ukraiinada, poolьsko aarmiiin ylegdelnyydiiji usadxaxa talaar operaacanuudiiji jabuulza baihan Ulaan Aarmiiin çaastьnuud xadaa Saarniin raiooniiji oficeerske gryyppenyydhee seberlehen baina. Lьvoov goorodoi raioondo poolьsko aarmiiin çaastьnuudai esergyyselgiiji usadxaxa yjede, pexootno 6 diviizinyyd ba buudalgiin 2 poolkanuud xadaa generaal Langeer tyryyteigeer Ulaan Aarmiiin çaastьnuudta bejee tuşaahan baina.

Xysed bişe medeenei johoor, sentiaabriiin 17-hoo 21 boltor, poolьsko aarmiiin 120 miangan soldaaduud ba oficeernyyd pleende abtahan, 380 buu zebsegyyd, 1400 pylimiooduud ezelegdehen baina.

★

24-nei medee

Sentiaabriiin 24-de, Ulaan Aarmiiin çaastьnuud xadaa demarkacioonno liini teişe jabalgajaa yrgelzelyylze, Seinii, Avgustoov ba Grybeşoov goorodiiji ezeleed, Avgustoov, Kniişin, Briaansk, Rasnoo (Breest-Litoovskohoo baruun-xoişoo 40 kilomeetrte), Pişaac (Breest-Litoovskohoo baruun-uragşaa 20 kilomeetrte), Liyboomlь, Grybezoov, Ynyyv, Janyyv (Lьvoovhoo baruun-xoişoo 20 kilomeetrte) liini deere garahan baina. Lьvoov goorodoi baruun-urda, Komarnoo, Drogobiiç ba Boriisloov ezelegdebe.

Baruun Beloryyssiin ba Baruun Ukraiiniin territoorinuudiiji, poolьsko aarmiiin ylegdelnyydhee seberlexe talaar operaacanuudaa yrgelzelyylze, Ulaan Aarmiiin çaastьnuud xadaa Breest-Litoovsk kreepostiiin zyyn-urda tee poolьsko seregyydei gryyppenyydiiji usadxalgiin yjede, 10 mianga garan soldaaduud ba oficeernyydiiji pleende abhan, myn tereşelen, Grybeşoovoi zyyn-urda ba urduurxi raioondo, pexootno poolk ba mexaniziirovenne brigaadiin çaastiiji ezelhen baina.

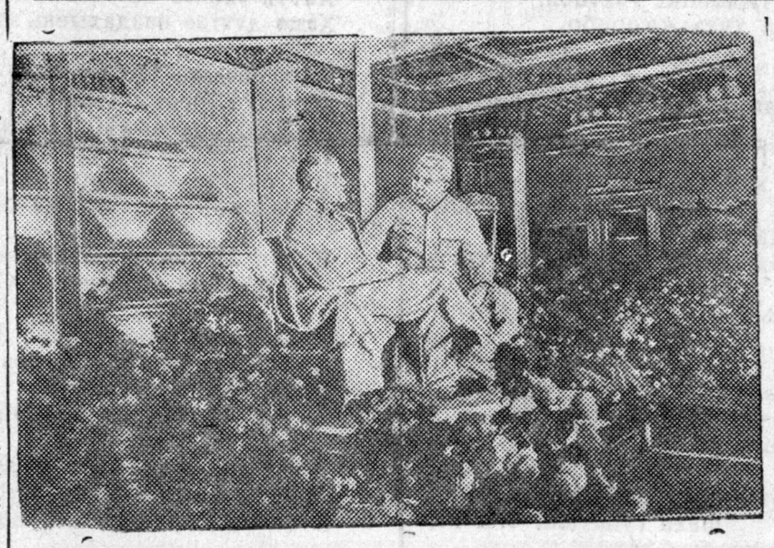

Xydee azaxiin Byxesojuuzna viistavke.
ZURAG DEERE: Yzbeekske SSR-ei pavilьoon dotor baiguulagdahan, Leenin ba Staalinai skyylьptyre.
(Sojuuzfoto).

GERMAANO—SOVEEDSKE KOMMIYYNIKE

Germaanska praviitelьstvo ba SSSR-ei praviitelьstvo xadaa germaanska ba Soveedske seregyydei xoorondo demarkacioonno liini togtoobo, terenь xadaa, Pissaa myreneer Nareev xyrter, Nareev myreneer Byyg xyrter, Byyg myreneer Viisle xyrter, Viisle myreneer Saan xyrter ba Saan myreneer terenei exin xyrter bolno.

Exe oronoo xamagaalalgada belen baihanai demonstraacalga

Sentiaabriiin 24-nei ygleegyyr, yşee xaranxiişag baixada, protivogaaz zyyhen kommuniistnuud bolbol Soveedyydei baişan teeşe ton şamdagai oşozo baiba. Udanşgyi, tus baişanai tendexi plooşçadь bolbol doriuun ba xyxiyyn xynyydeer dyyrenxei baigaa. Ende, Ulaan-Yde goorodoi Centraalьna raioonoi kommuniistnuud, poxoodto garxiin tula suglaraa. Kommuniistnuudai bajartai ygenyydenь duuldana. Tedener—vojeenne xeregyydiiji gynzegiigeer ba oroldostoigoor şudalalga xadaa kommuniistnuud ba byxii Soveed aradai ariuun ujalganь geze, oboroonno asuudalnuud deere togton xeereldene.

Myn, suglaragşadai—kommuniistnuudai koloonniin xazuuteinь, poxoodoi komandiirnuud, politxydelmerilegşed zagsanxai baina. Poolkiin komandiir bolbol komaandna-politiiçeske sostaavta prikaaz sonosxobo. Komissaar xadaa poxoodoi yjede jabuulagdaxa partiiina-politiiçeske ba kylьtyyrne-maassova xydelmerinyydei tuxai medeesebe. Tiigeed, ende socialiis sorevnovaaniiin doogovor batalagdaba.

Tiiheer baitar, „Smiirno" gehen, terenei hyyleer poxoodto jabalganai exilhen tuxai komaandanuud bolno. olomianganai kolloonnanuud, zvoodzvoodooroo, roota-rootooroo, batalioon-batalioonooroo, ton emxitei ba gurimtaigaar, dyxovoi myyzekiin dunjanama abiaan doro—goorodoi centraalьna—Leeninei yyleceer uragşaa alxalbad.

Goorodoi, Revoliyyciin plooşçadai tendehee zyyn teeşee—Buriaadiin gigaant—PVZ-ji şiglen oşobo. Terenei zyyn taladanь tyryyşiinь privaal—amaralga bolbo. Ene yjede, politiiçeske ba maassova xydelmerinyyd yrgeneer jabuulagdana, Koloonna xadaa saaşadaa nileed udaan jabahanainь xoidtee, jixe privaal—amaralganь exilhen ba politiiçeske, agitacioonno-maassova xydelmerinyyd — gazeed gargalga, xeereldeen, ulaanarmeejecei vestypleeni, konceert, taanca gexe metenyyd ton yrgeneer yngergegdebe.

Jixe privaalai hyyleer, kommuniistnuud—bojeecyyd bolbol nileed berxeşeelte zamiiji gatalxa baigaa. Jyyb gexede, „gaazaar" „xorologdohon" gazaraar jabaxa baihan jym. Poxoodto jabagşad—kommuniistnuud bolbol zorimgoigoor, byri emxiteigeer ba ton tyrgeneer jabaza, „gaazaar" „xorologdohon" ba xada-uulatai gazariiji gatalba. Ende, eehediingee şadabari, zorig ba xatuuzaliiji xaruulhan baina.

Poxoodoi hyyleer, gurban raionoi kolloonnanuudai xamtarhan miiting boloo. Poxoodto jabagşad—kommuniistnuud bolbol aguujixe Staalinda, Exe orondoo preedanne baihanaa yşee daxin demonstraacalba.

Hurgagşad—oordentod ba otliiçniguudai respyblikaanska sliood

SENTIAABRIIIN 23-nai YDEŞIIN ZASEDAANI

Sentiaabriiin 23-da, ydeşiin 6 çaasta, gyrenei orod draamiin teaatr soo, Buriaad-Mongol ASSR-ei hurgagşad—oordentod ba otliiçniguudai respyblikaanska sliood neegdebe. Zaal soo, 400 garan xyn suglaraa. Tedenei dunda 16 oordentod—hurgagşad, BMASSR-ei hurguulinuudai gabijaata 5 bagşanar, 200 otliiçniguud ba busad. Slioodto, BKP(b)-ein OK-gei sekretaarь nyx. Ignaatьjev, BMASSR-ei SNK-gei tyryylegşe nyx. Ivanoov, BMASSR-ei Verxoovno Soveedei Preziidiymei tyryylegşe nyxer Belьgaajev, BLKSM-ei OK-gei sekretaarь nyx. Texeejeva jirebed.

Slioodiiji gegeerelei Narkoom nyx. Baaxanov neebe. Slioodoii preziidiymde 25 xyn, tedenei dunda hurgagşad—oordentod ba otliiçniguud hungagdaa.

Byxii slioodoixinoi bajarai aplodismeentnyydeer ugtagdan, xyndete preziidiymde, aguujixe Staalin ba terenei bojevoi soraatniguud—BKP (b)-ein CK-gei Politbiyroogoi çleengyyd hungagdaba. „Aguujixe Staalin mandag" gehen ygenyyd xyseteigeer xynxinne. Aplodismeentnyyd byri şangaar nerjene.

BMASSR-ei gegeerelei Narkoom nyx. Baaxanov bolbol yngerhen 1938-39 onuudai huralsalai zilei itooguud tuxai doklaadtaigaar vestypaalhan baina.

—1938-39 onuudai huralsala zil bolbol manai orondo—nyxer Baaxanov xelene—şinenyyd ilaltanuudiiji ygee. Aradai hurgagşa xadaa manai orondo ylemze ynder deere baina. Hurgagşadai dunda olon oordentod, otliiçniguud bii. Manai respyyblikiin hurguulinuud xadaa Leenin-Staalinai paartiiin ba bagşa Staalinai xytelberieer, gaixamşag ilaltanuudiiji tuilaa.

Saaşaa nyx. Baaxanov xadaa 1938-39 onoi huralsalai zildexi dutuu dundanuud ba 1939-40 onoi huralsalai zilei gol zorilgonuud tuxai xelebe.

Nyxer Baaxanovoi doklaadai hyyleer, tyryyşiin zasedaani xaagdaba geze sonosxogdobo.

Xiliin saanahaa telegraammanuud

Neitraalьna gyrenyydei 200 syydnenyyd Aanglida barigdaba

LOONDON, sentiaabriiin 22. Reiterei medeesehenei johoor, sentiaabriiin 20 boltor neitraalьna gyrenyydei 200 syydnenyyd Aanglida barigdaba. 30 syydnenyydenь, dokymeentnyydiiji xarahanai hyylde tedeende zamaa yrgelzelyylge zybşeeregdehen baina.

(TASS).

GIITLER BA GERIING XOJOR DANCIIGAI RAIOONDO

BEERLIN, sentiaabriiin 22. Ysegelder ygleegyyr, Giitler xadaa Danciigai raioondoxi seregyydte oşohon ba Vesterplaattda germaanska seregyydeer ezelegdehen trofeinyydiiji xaraba geze Danciighaa germaanska informacioonno biyroo medeesene. Danciigai dergede, Giitler bolbol poolьsko seregyydhee syleelegdehen erje şadarxi gazarnuudiiji inspektiirovelegşe Geriingtei uulzaba.

(TASS).

Rymiinide poolьsko samoliooduud

Loondon, sentiaabriiin 19. Sentiaabriiin 17-do poolьsko 500 şaxuu samoliooduud rymiinske xiiiji dabaza niidebe.

(TASS).

BARUUN FROONT DEERE

Loondon, sentiaabriiin 22. Ysegelder ydeşiin kommiyynikiin johoor, ene yder, froont deere ton nomogoxonoor yngerhen baina geze Pariizhaa Reiter aagenstvo medeesene. Germaanska artilleeri bolbol Saarbriyykkenei urda tee, xada nulata raioondo francuuzska poziicanuudiiji buudahan baina. Byrxeg ularilai baibaşji, francuuzska aviaaca xadaa razveedevatelьne niidelgenyydee yrgelzelyylhen baina.

„Deili telegraai end moorning poostiin" medeesehenei johoor, francuuzska seregyyd xadaa Saarbriyykkenhee zyylzee 18 miilьde ba francuuzska xilehee 5 miilьde baihan Ziigtriidiin liini deerexi hainaar bexizyylegdehen pyynkt—Cvei briyykkenei dyte şadar xyrehen baigaa. Germaanska seregyyd suxariza, „zanganuudiiji" orxino, tiin tereen soonь avtomatiiçeska neegdedeg miinenyyd bii geze gazeed temdeglene.

(TASS).

Xelьsiinki, sentiaabriiin 22. Baruun froontdo jireze xarahan, beerlinske korrespondeentiin medeesehenei johoor, vojeenne jabuulga xadaa miin le artilleeriin boombodolgonuudaar ba taanknuudai jabuulganuudaar xizaarlana. Vojeenne jabuulganuudai territoorinь ton jixeer xizaarlagdanxai.

(TASS).

Beerlin, sentiaabriiin 22. Baruun froontdo, zarim negen otriaaduudai bagaşag operaacanuud bolbo geze germaansk aarmiiin verxoovno komaandovani medeesene. Agaarai baildaanda francuuzska istrebiiteli soxigdohon baina. (TASS).

GERMAANSKA KOMAANDOVANIIIN MEDEESEL

BEERLIN, sentiaabriiin 22. Germaanska aarmiiin ştaabai medeesehenei johoor, „Tomaşeevdaxi baildaan xadaa poolьsko çaastьnuudiiji xysed buta soxilgoor dyyrebe. Varşaaviin dergede baildaanuud yrgelzelne."

Baruun froontdo, zarim operaacanuudhaa gadna, jamarşji serьjoozno tulaldaanuud boloogyi.

(TASS).

BARUUN FROONT DEERE

PARIIZ, sentiaabriiin 22. Francuuzska çaastьnuud xadaa Biiis myrenei zyyn tee, Saarbriyykkenei urdaxi raioonuudta germaanska seregyydtei xabiralsaanda baina, geze myneee ygleegyyrei medeeselde xelegdene. Byxii froontdo artilleriiiske buudaldaanuud bolno.

(TASS).

ДАВИД САСУНСКИЙ

АРМЯНСКА АРАДАЙ ЭПОС*)

ГУРБАДАХИ БҮЛЭГ
ДАВИД
НЭГЭДЭХИ ЧАСТЬ
Мсра-Мелигые эсэргүүсэһэн Давидай тэмэсэл
(Үргэлжэлэл)
ДАВИД МСЫРТЭ

8

Сасунска Мгер үхөө гэжэ Мелик дуулам саараа,
Сасунда дайгаар орохын тула
Захиралта тэрэ бэшэжэ,
Мсыр дүүрэн тарааба, сэрэгүүдые суглуулба.
Сасун нютагруу арабуудынэрьежэ оробо.
Сасуниие дахин дарахые Мелик шиидхэбэ.

Сасуниие Мелик хооһолбо,
Олон жэлэй алба дуулаан суглуулба.
Газарыншье һүйдхэбэ,
Арадыншье номгоодхобо.
Гарлан-Ован ба Трус-Вергые
Барижа абаад, плендэ абаашаба.
Мсыртэ асараба,—тэндэнь
Ажаһууха аргань мухардаба.
Ован Меликтэ хэлэбэ:
—Бидэндэ гэртээ ошохымнай соёрхыт!
Мелик тэдэниие табиба,
Харин Давидынь бариба.
Энэ удаа Сасуниие Верго хүтэлжэ оробо.
Давидай унтахада, Давидые хааха гэжэ
Мелик захирба.
Үглөөгүүр һэрээд,
Давид хараба, үүдэнь хаалгатай,
Комната соогоо тэрэ—гансаараа.
Галзуугаар хүбүүн уурлаба, үүдынь эбдэбэ.
Сэсэрлигтэ сэнгэхээ гаража ошобо.
Асара ехэ модод тэндэ ургажа байба,
Княжска үхибүүд сэсэр игтэ
Дуужэндэжэ наадана модондо.
Үндэр топольһоо Давид шүүрээд,
Үзүүрынь газарта дараад хашхарба:
—Эй, хүбүүд! Ерэгты, мориндо мордожо наадагты!
Залаадань үхибүүд зайдалан һуубад,
Давид барижал, барижал байба,
Гарань шалажа, хашхарба:
—Буугты! Саашань барижа шадахагүйб!

9.

Үшөө ехээр тиихэдэ Мелик хоромсобо.
Давидай гэрэл харахагүйнь тулада
Давидые харанхыда хаахые захирба.
Тэрэниие номохон занда һургахын тулада
Тэрэндэ һургагшые тэрэ табиба.
Зарсада Мелик захирба ха:
—Хэзээдэ, Давидые эдеэлүүлхэһээн урда,
Мяханһаа яһыень хуу абажа хаягты,
Тарималай хамаг яһынь абагты!
Давидые тэжээдэг зарсые нэгэтэ муулуулба,
Зарсань иигэжэ хэлэбэ:—Таанаар байзаарайгты!

Би обед Давидта абаашхаб,
Теэд яһадынь мяханһаа абхагүйб:
Давид яһадта хахажа эхилхэдээ
Уурлаад, бултые бутасохихо.
Яһатайнь мяха абаад, тэрэ харанхыдань абаашаба.
Давид обедложо, мяха жажалжа эхилбэ.
Гансахан яһадыень лэ жажалжа шадабагүй.
Яһынь абажа шэдээд, сонхо тудаба,
Тэрэнь шулуугаар бүглөөтэй байһан юм.
Забһар гарана. Пол дээрэ гэрэлэй талон унаба.

Тиигээд Давид дуудан хашхарба:
—Энэ юуб? Энэ хаанаһааб?
Давид гэрэлдэ добтолжо оробо,
Тэрээнтээ тэмэсэжэ эхилбэ.
Тэрэ гэрэл туяае гартаа бажуужа
Дороо дарахые хүсэнэ.
Гэрэлтэй тиимэ удаан тэрэ наншалдажа,
Тэрээнһээ хүлэһэнь мүндэршэньеэр адхаржа байба.
Энэ үедэ һургагшань үүдээр орожо,
Харахадань: Давид газар мүргэжэ байба.
Тэрээнһээ иижэ ассууба: хөөрхэймни!
Юун болооб? Юунда пол сохижо байнаш?

Тэрэнь: Теэд энэ орожо ерэшоод,
Талиижа саашаа арилнагүйл!
Һургагша хэлэбэ:—Зэ, нюдөө ани!
Давид нюдөө аниба.
Һургагша забһарынь пулаадаараа бүтүүлбэ, гэнтэ гэрэлэнь һалаба.
Давид нюдөө хараад, хэлэбэ:
—Абыш саашань! Би эндэ үглөөгүүрһээ наншалданаб,
Арилган намнаа яагаадшье шаданагүйб!
Хайшан гээд ши гансата энээниие намнаабш?
Хүшэтэй аалши, ши намһаа?
Тэрэнь:—Энэшни хүншье, аншье байгаа бэшэл.
Энэшни наранай туяан байгаал.
Давид хэлэнэ:—хэрбээ наран бии юм һаань,
Юунда намайе таанаар эндэ баринат?
Һургагшань харюусана:—Үхибүүн,
Булта бии: нараншье, үдэршье, һүнишье!
Давид хэлэнэ:—Юунда ши намайе һаруулда гарганагүйбши?
Һургагшань хэлэбэ:—Хүлеэ, би хаанһаа асууһууб.
Һургагшань хаанда иигэжэ хэлэбэ.
—Давид тэрээниие гаргахые эринэ.
Давид гэрэл хар хые хүсэнэ.
Наранай гэрэл харахые хүсэнэ.
Хаан харюусаба:—Зэ гарга! Ябажа ябаг!

10.

Давидые һургагша гарһаань бариба,
Харанхыһаа тэрээниие гаргаба,
Улицануудаар хүтэлжэ оробо.
Юун тэдэндэ дайралдааб! Хуу Давид хараа:
Тэмээн гу, али һарлаг гү—бултанайнь тухай асуугаа:
—Энэ юуб? Тээ тэрэ юуб?
Һургагшань хуу тайлбарилба: энэнь — иимэ, тэрэнь—тиимэ юм,
Городой саана тэдэнэр гарбад.
Давид хараашалаад, холо байгаа хүнүүдые хараба.
Хэлэнэ:—Бидэнэршье тэдэнэртэ ошоеы!
Һургагшань харюусана:—Тэндэ хэхэ юумагүй!
Ондоо тээшээ ошооһомнай дээрэ.
Давид:—Намайе тиишэ абааш!
Һургагша:—юундаб даа? Юу тэндэ харахамнайб?
Давид асууба:—ши намайе тиишэ абаашаха гүш, али үгы гү?
Һургагшань хэлэбэ:—Үгы!
Эндэ Давид шэхэнһээнь баряад угзарба.
Һургагшань хэлэбэ: — Яахаб, ябаеыл даа!

Полиин захада тэдэнэр хүрэжэ ерэбэд.
Харахадань: нэгэ юм тэдэн тээшэ сэхэ
Шууяан, тэнгэриһээ хиидэжэ ябаба.
Давид хараба: дротик тэдэн тээшэ хиидэн ябаба.
Тэндэ Мелик дротигые шэдэһэн байгаа.
Давид баряад, шэдэбэ, дротигонь
Мелигэй толгой дээгүүр хиидэн гараба.

—Ого!—гэжэ Мсра—Мелик дуудан хэлэбэ,—
Ямар хүсэтэ гээшэб намһаа холо шэдэбэ?
Ошожо хараад, ерэжэ мэдүүлбэд:
—Бурхан үршөөг, эзэн хаан! Тэрэ—Давид лэ!
Мелик хэлэнэ:—Асарагты тэрээниие, тархииень би тайрахам.
Эндэ векилнүүд булта, везирнүүд булта тэрээниие гуйжа оробо,
Хэлэнэ: —Бурхан үршөөг шамайе, Мелик,

Давид үхибүүн гээшэбшүү!
Юугаар тэрэ аймашагтайб? Юунда тэрээниие алахаб?
Везир һургагшада элшэниие эльгэнэ:
—Сүмэржэ унаа һааш дээрэ һэн!
Үхибүүнтэй наадаха газараа олоош!
Абаад тэрээнээ, арил түргэн!
Тэрэнь:—Юунда таанар намайе бохонот?
Өөрынгөө дураар ябана бэшэлби:
Энэшни шэхэнһээм намайе татаа,
Энэшни өөрөө намайе иишэ асараа.
Везир хэлэнэ:—Абааш, абааш, абааш!
Һургагшань Давидые гэртэнь абаашаба.

11.

Тэрэ үдэр, Мелигэй бусажа ерэмсээр
Давид, Исмил —хатуунһаа асууба:
—Эжы, хайша ошоноб Мелик үглөөгүүрэнь
Хаанһаа иимэ орой ерэнэб?
Хатун харюусаба:—Минии үзэсхэлэн!
Тэрэш нааданда ошодог, нааданһаа бусажа ерэдэг.
Палица гү, дротик гү, али ядро шэдэдэг.
—Юунда тэрэ намайе абаашалсанагүйб?
Би баһал наадаха һэм,
Би гансаараа үйданаб.
Эндэ минии наадаха хүн үгыл!
Би энэ хананууудта хатажа байнаб.
Тэрэ намайе абаашалсаг лэ!
Хатун тэрээндэ:—Минии үзэсхэлэн,
Тэндэ шамайе морид түйбэжэ болхол.
Арай—Арайхан бидэнэр шамайе ургуулаабди,—
Ши үхэхэш,—бидэные зутарааха болхол.
Давид үйлажа эхилээд, хэлэбэ:
— Би ошохоб. Би моридто дүтэлхэгүйб.
Хатун эхилэн хэлэбэ:—Минии хүбүүн,
Хэзээ дүүгээ наадахыень абаашалсахабши.

Ядро шэдэжэ һураг лэ.
Давидта Мелик хэлэнэ:
— Давид, ши үхибүүн гээшэлши, —
Ши ядрогоор наадажа шадахагүйш;
Ши баахан ехэ болыш.
Давид хэлэбэ:—Үгы, би шамтай ошолсохоб!

Хатун Меликтэ хэлэжэ оробо:
— Энээниие абаашалса:—Энэшни ехэтэ үйлана!
Хаан харюусаба:—Эжы, энэш үсэд лэ,
Би айнаб, бэрхэдэ бидэниие оруулхал.
Эндэ эжынь уурилба:
— Юу өйлгохоб энэ? Энээниие абаашалса!
Хүтэл дээрэ энээниие һуулгаарай!
Давид наадые хүтэл дээрэһээ харуужа,
Хүтэлһээн арилжа, моридто даруулаагүй бэлэй.
Мелик харюусаба: — Эжы, Ши зүб байнаш!
Энээниие абаагүй һаа, үгэ хэлэ гарха:
Тэрэ үнэшэн хаяатай байна гэлсэхэ.
Һүрхэй! Энэ үглөө намтай ошолсохо.

12.

Мсра-Мелик үглөөгүүр һэрэжэ, мориндоо мордобо,
Давидые абажа, өөртээ абаашалсаба,
Хажуудаа дүтэ байлгахые зүрхэлэнгүй,
хада дээрэ тэрээниие орхибо
Хада дээрэ хүдэлэнгүй һуухынь тула
Хоёр пахлеван тэрээниие
Хүл гарнуудһаань бүхөөр уяба,
Хажуудань зэргэлээд һэрэмжэтэйгээр һууба.
Тэрэ Забһарта Мелик, тэрээнтэй сэрэгүүд ба суутан
Тэрээнэй бэрхэшүүлэнь булта Лерынь хүндыруу бууба,
Тэндэ тэрэ наадаяа хэжэ эхилбэ.
Давидай һууһан тэрэ газарһаа
Лериин хүнды үшөө харагдажа байба.
Давид харана, гансал наадыень илгаруулнагүй.
Хахад үдэр болотор хада дээрэ һуугаад — уйдаба.
Дэмы һууһанаа өөрөө ойлгожо абаба.
Эндэ зүрхэниинь доторонь тэсэбэгүй,
Давид хоёр залуушуулда хэлэбэ:
— Таанар гарнуудымни тайлагты!
Хоёр залуушуул харюусан:
— Болхогүй, хаанай захиралта нимэ байна,—
Моридой хүлдэ орохогүйншни түлөө
Бидэнэр шамайе хараха ёһотойбди.
Уурлаад, Давид хүсэлжэ
Хүл гарайгаа тушаануудые таһалба.
Хүбүүдэнь Давидые барижа оробо,
Хүсөөр барижа тэрээниие шадабагүй.
Хоюулайнь Давид сохибо.
Тиигээд, өөрөө—гэртээ гүйжэ арилба,
Ууртай гэртээ ерэод, газарта хэбтэбэ.
Мсра-Мелигэй эжынь тэрээндэ хэлэбэ:

— Ши юунда уурлаабши? Юунда гэртээ ерээбши?
Тэрэнь:—Мера-Мелик нааданда намайе абаашаагүй.
Тиигээд тэндэ хаяа,
Өөрөө поле дээрэ наадажа ороо,
Харагдахагүй байгаа, би арилааб.
Үдэшэ Мелик, Давидые ядронуудаар шэдэхые захирба.
— Тудаг, Давидые дайража алаг.
Бэрхэшүүлэнь ядро шэдэжэ эхилбэ,
Бэрхэшүүлээр Мелик ядро шэдэлсэбэ.
Гүбээ дээрэ гарбад,
Харабад,—Давид байхагүй.
Бултадаа гэртээ бусаба.
Мсра-Мелигшье гэртээ ерэбэ,
Мелигэй эжынь хүбүүгээ угтажа гарабагүй,—
Тэрэ гэртээ зүрхэсэн һуугаа.
Мсра-Мелик хэлэбэ:
— Юунда ши уурлаабши, юунда гэртээ һуугаабши?
Юунда боджо, намайе угтажа гарнагүйбши?
Эжынь тэрээндэ:—Юунда ши Давидые абаагүйбши,
Наада тэрээндэ харуулаагүйбши?
Мелик тэрээндэ:—Эжы, энэшни үүлтэрээрээ үсэд,
Ямаршье үгэ дүуланагүй,—
Ядро дайража алахал,—нам тухай үгэ гарахал,
Намайе тэрээниие алаа, талхаа гамнаа гэлсэхэл,
Хүнүүдэй урда намайе зутарааха болохол.
Би добо дээрэ гаргааб, энэшни арилаал.
Үдэшэ ужина Давидта асараба даа,
Хэдышье гуйхадань, эдинэгүй, уурал һаа байгаа.
Эндэ Мелигые эжынь боһоно:
— Мсра-Мелик, минии хүбүүн,
Баахан Давид, тэрэ хархаяа һанаа,
Наадандаа дүтэ тэрээниие табиш!
Мелик хэлэбэ:—Тиимэшье болог даа:
Үглөөдэр абаашхаб, дүтэ тэрээниие байлгүүжам.

*) Эхынь „Б.М. ҮНЭНЭН“ сентябрийн 16 номерта харагт.

Арадай баатаршалга

Армянска арадай агууехэ эпос „Давид Сасунский“ гэдэг болбол ородой үлигэр түүхэнүүдтэ адли, ажалшанай дунда түрэһэн байна. Сасунска баатарнууд тухай дуунууд ба үлигэрнүүдэй авторнуудань хадаа таряашан, мал адуулагшад, ремесленигүүд, эгээлэй сэрэгүүд байгаа. Эпос хадаа арадай шанартайнь тэрээн соо дуулагдаһан баатаршалганууудай характерта батаар тэмдэг табиһан байна.

Сасунска зүрхэтэнэй дүрбэн үеын олонтоото баатор солото үйлэнүүдэнь энэ гайхамшаг ехэ поэма дотор хаанашье хара бээе харанһанай шэнжэ тэмдэг үзүүлнэгүй. Санасар ба Багдасар, Ехэ Мгер, Давид өөрөө ба Бага Мгер болбол эхэ ороноо хамагаалхын тула, хари газарай дайсадһаа гү, али ороной хүнзониие хюдажа байһан абаргануудһаа ороноо сүлөөлхын тула һэлмэнүүдээ һугалан барижа оробо байна. „Давид Сасунскиин“ хүсэл зорилто ба идеал хадаа—мир, ажал, амагалан байдал, уг үзүүрай үргэлжэлэл, үенүүдэй залгамжалал болохо байна.

Легендарна Давид болбол харигазарай өзэмдэгшэдтэй байлдаанда ороходоо, өөрынгөө хойнһоо арадай байһые мэдэнэ. Давид хадаа сэрэгэй алдар бэдэрнэ бэшэ. Үгы!

„Аха, эгэшэ, дүүнэр! Дайсадһаа бү айгты,
Арад намайе Мелигтэй байлдахые эльгэжэ байна...
Эгэшэдүүнэрни! Эжынэр! Ахадүүнэрни!
Баяртай, -танай түлөө байлдахаа ябалайб!

Энэ монологой удхань элирхэй. Баатарнуудай агуу хүсэнь хадаа—арадтайгаа тэдэнэрэй мяхашуһанай холбоодонь, арадтай түрэл байһандань байна. Сасунска баатарнуудай титаническа хүсэнь хадаа—эхэ нютаг хизаарайнгаа сүлөөе аршалһан ба дайсанай сохисые эрэлхэгээр угтаһан арадай хүсэшадалай тэмдэг мүн. Зүбтэй дайн болбол геройнуудые түрүүлнэ. Ямаршье дайнай үүдхэлгэнүүдые сэдьхээгүй ба эбтэй эетэй, ажалша арад болбол бардамхаһан добтологшын һанаалаагүй һүртэ ехэ хүсэ оложо абаһан байна.

„Би, Сасун жэгдэ поле хэ эбтэнэ гэжэ һ нааб“—
гэжэ Сасунһаа алба суглуулхые заблаһан, Мелигэй посол Козбадин гэгшэ хөөрэнэ.

Сасунай эбтэ эетэ хүбүүд аюулай урда эрэлхэгүүд ба арсалан мэтэ зүрхэтэйнүүд болоно. „Дайсанай урда бодомсаараа—тэрээнтэй байлдахаяа бү хойшолуул“—гэжэ Ехэ Мгер һургана. „Манай арад танайхида һүеыгөө харуулха гэжэ бурхан бэшээгүй юм, үгы, би тэрьелхэгүйб“—гэжэ Давид байлдаанай урда дуудана.

Хэн сүлөөгэй түлөө тэмэсэнэб, тэрэ хадаа бусад арадуудые дарлаха тухай бододогүй. Армянска национальна эпос болбол дайсанай хашаланда хүсөөр оруулагдаһан ажалша массануud тушаа ямаршье зэбүүрхэлгэ гарганагүй. Вай Френка хаанние илаад, Давид хадаа

„...Хамаг ехэ хүнүүдые үхүүлбэ,
Тэдэнэй орондо хүдөөгэйхидые томилбо...“

Давид болбол Мсра-Мелигые илаад, тэрээнэй сэрэгтэ иимэ хани ёһоной ба харюутай һайн үгэнүүдээр хандана:

„Таанар бултандатнай сүлөө би бэлэглээб!
Таанар хаамаһаа ерээбтэ, тиишэ булта ябагты.
Гэр гэртээ ябагты, хуушан янзааараа һуугты,
Албашье таанарһаа намда хэрэгтүй...
Өөһэдынгөө гэртэ амагалан ажаһуугты,
Сасунда дайгаар орохые бү бодогты!“

Арадай түлөө баатаршалга —энэнь үнэн зүбэй түлөө баатаршалга мүн. Армянска арадай эпос болбол өөрынгөө геройнуудай моральна ба общественнэ үнэн зүбые тэмдэглэнэ. Тэдэнэр—үнэнэй түлөө байлдан тэмэсэгшэд мүн. Мэхэ, хуурал, зүһарталга хадаа дайсанай шанар шэнжэнь болоно. Сасунска гэр хадаа арадта албахэжэ байгаа. Энэ хадаа үнэн, сэхэ, хэлэһэн үгэдээ үнэн эзэн байгаа. Мгер хэлэнэ: „Минии үгэ—закон мүн... Бидэнэр найдуулганууудтаа хуурдаггүй, бидэнэр үгэдээ үнэн эзэд мүн.“ Хэлэһэн үгэеэ эбдэнхаар, мэхэлэнхаар—үхэһэнь дээрэ.

Закон хадаа бултандань—геройнуудта ба эгээлэй зондошье, вождьнуудта ба юрын таряашад ба маладуулагшадта адли уялгатай.

Эпосэй геройнуудай хэһэн юмэн булта арадай туһада зорюулагдаһан байна. Уһан хадаа Амрениин ган хуурай газарнуудта агууехэ удхатай. Хорото луу-вишай хадаа арадай уһыень хаһана. Санасар ба Багдасар хоёр хадаа хүнүүд уһа абажа шадахынь тула тэрээнние алана. Арадай үзэлдэ хадаа газар, наранай гэрэл гээшэ бултанда хабаатай байха ёһотой гэһэн лаб этигэл байгаа юм. Армянска эпосэй арадай баатарнууд болбол, абаргануудые үгыхэжэ, хамагбүгэдынһайн байдал тухай оролдоно. Энэнь тэдэнэй баатаршалганууудые агууехэ ба алдартай болгоно. Баатарнууд шагнал эрэнэгүй. Тэдэнэй шагналань хадаа арадай урда үүргээе дүүрэгэһэнэй мэдэрэлдэ байна. Хамагбүгэдэ арадай ашаглалда бусаагдаһан уһан тухай үлигэрэнь Замрут бүргэд тухай армянска үлигэртэй дуудалсана. Вишай хадаа жэл бүрй тэрээнэй ангаахайнуудые эдидэг байгаа.

„Эхэ бүргэд шатанги үйдхартаа
Дэлхэйһээ наранай гэрэлые бүтүүлнэ“.

Абаргые Багдасар алана. Баярланги эхэ бүргэд баатарай дуранай ямаршье хүсэлынь дүүрэгэхые найдуулна:

Эрилтээе хэлэ намда. Эрэлтыш би дүүргэхэб.
Ши тиимэ ехэ туһа хүргээш,
Туһыш би туһаар харюулхые хүсэхэ һэм“.

Зүгөөр, Багдасар хадаа өөртөө юушье хүсэнэгүй.

„Юушье эрэнэгүйб, Замрут шубуун.
—Гансал дэлхэйдэ һаруул байхань хэрэгтэй“

Энэ поэтическэ харюуда „Давид Сасунскнин“ баатарнуудые баатаршалгада зоригжуулдаг стимулнууд хэлэгдэһэн байна. Поэмын пафос хадаа—арадта сусаралтагүй ба преданнээр албахаалгын пафос, һаруул, уужам ба эльбэг дэлхэйдэ ажабайдалай түлөө баатаршалгын пафос мүн.

Бидэнэр геройческа сагта ажабайнабди. Хүнэй баатаршалга болбол манай орондохиһоо үлэмжээр бодомжологдоһон хэзээшье байгаагүй юм. Иимэдэ „Давид Сасунскиин“ зорилто эрмэлзэлгэтэй ба арадта дуратай героизм хадаа советскэ хүнүүдтэ тиимэ дүтэ ба ойлгогдосотой байна. Армянска арадай культурна һайн үдэр болбол Советскэ Союзай арадуудаар ахадүү ёһоор хубаалдагдажа байна.

В. Кирпотин.

(„Правда“-һаа хурянгылан оршуулагдаба).

Харюусалгата редактор Р. БИМБАЕВ.

Адрес редакции: Центросоюзная 19 Телефоны: редактора — 3-44 отв. секретаря 3-23 Сельхозотдел — 7-55 отдел кадров — 5-07.

Типография Наркомиздрома БМАССР. Бурглавлит № 1773